

základní pojmy a poučky

hlavní výkladový text

teorie řešené úlohy cvičení test nápověda

jazykový rozbor textu a čtení s porozuměním

Všestranný jazykový rozbor textu

Tak jako texty vznikají, jak jsou na základě určitých pravidel, postupů či modelů vytvářeny, tak je také můžeme zpětně analyzovat a jejich jednotlivé složky popsat.

Popis složek textu se obvykle řídí určitou posloupností jednotlivých kroků.

zapamatujeme si

- Součástí všestranného jazykového rozboru jsou:
 - rozbor komunikační situace a výstavby textu (všimněme si, jaký text analyzujeme, zda je úplný nebo je to jen část delšího textu, z jaké oblasti jazyka je to text, zda je monologický nebo dialogický atd.);
 - rozbor zvukové a grafické stránky textu (všimněme si její fonetických a fonologických, zejména zdůraznění a specifických, pokud se jimi text vyznačuje);
 - rozbor lexikální (hodnotíme slovní zásobu po stránce významové, stylistické, z hlediska příslušnosti k vztavmu jazyka, z hlediska původu, frekvence, časových příznaků, u slov motivovaných provádíme rozbor slovoslovný atd.);
 - rozbor tvaroslovný (analyzujeme slova se zřetelem k jejich tvaroslovným vlastnostem, případně si všimáme stavby slov);
 - syntaktický rozbor (sledujeme stavbu vět a větvných celků);
 - rozbor stylistický (hodnotíme dříve popsané jazykové jevy ve vztahu ke stylistové charakteristice zkoumaného textu, všimněme si zejména, jak jazykové prostředky slouží výstavbě textu v daném funkčním stylu, jak odpovídají danému stylistovému postupu, jak autorem napomáhají v realizaci jeho komunikačního záměru).

English Terms	ČESK
language analysis	jazykový rozbor
analysis of aural qualities	rozbor zvukové stránky textu
analysis of word forms	rozbor tvaroslovný
analysis of word formation	rozbor slovoslovný
lexical analysis	rozbor lexikální
syntactic analysis	rozbor syntaktický
stylistic analysis	rozbor stylistický

Pořadí jednotlivých složek rozboru je možné změnit nebo podle charakteru textu některé složky zcela vynechat, neobsahuje-li z daného hlediska text nic pozoruhodného.

V rámci analýzy jednotlivých složek si u psaného projevu vždy všimáme stránky pravopisné, u mluveného projevu hodnotíme zase přednes, plynost, vystupování mluvěcího a účinek mluveného projevu na posluchače.

Viktor Hábel

souvislosti

Ke správnému porozumění mnohým textům potřebujeme také širší znalosti z literatury, kultury a dalších oblastí, protože jinak si některých odkazů nebo souvislostí ani nepovšimneme. Tak bychom patrně měli porozumět následující větě (cit. deník Právo, 31. 3. 2000) o Václavu Havlovi, kdybychom neznali knihu ani film ani pohledku, k nimž autor textu odkazuje: „Ať už velký muž... (mluví Václav Havel)... vyzval na souboj draka, před jehož mnohohlavostí by klesl i meč prince Bogaži. (pozn.: Malý velký muž – Little Big Man – je kniha T. Bergera zfilmovaná A. Pennem s Dustinem Hoffmanem v hlavní roli.)“

Čtení textu s porozuměním

Hovoříme-li o čtení s porozuměním, nemáme na mysli jen prostý fakt, že víme, co je v textu napsáno, nýbrž že si uvědomujeme obsahové souvislosti informací v textu, chápeme strukturu textu, dokážeme rozlišit informace z textu podle jejich důležitosti atd.

Čtení s porozuměním aplikujeme vcelku běžně, aniž si to příliš uvědomujeme, když si při sledování textu pomáháme např. tím, že v něm důležité informace podtrhujeme nebo jinak označujeme, když si z textu postrhujeme výpisky (poznámky, vycházející nejčastěji z informací) nebo vytáh (z textu podle textu osnova apod.

teorie 11 204

zájmovosti, odkazy do praxe a jiných vědních oborů

základní cvičení na probíranou mluvnici

teorie řešené úlohy cvičení test

Časování sloves

Cvičení 18

Doplněte správné tvary sloves 1. třídy. Užijte Slovník spisovné češtiny:

Některé lidé často (lhat). Zitra vám už (moci) pomoci. Klidně (přijít) i se psem. Nic dalšího ti zatím slibit (nemoci). Zpívají, tančí a (louci) do bubnů. Až se budeš vracet, pořádně (zaklepat) na dveře. Tak se (jít) podívat. Teď už (plavat), jak umíš! Studie dokazují, že předškolní děti (stonat) ve znečištěných oblastech dvakrát častěji. Všichni naši studenti (podepsat) dohodu. Řekli jsme si, že dva (zmeč) víc než jeden.

Cvičení 19

a) Od sloves 2. třídy vytvořte příčestí trpné. Ke kontrole užijte Slovník spisovné češtiny: Tímto rozhodnutím bylo (zamítnout) vracení pozemků původním majitelům. Humor by měl v životě co nejvíce. Byli (nadhcnout), protože jejich návrhy byly konečně schváleny. Byl (zast) výtěžnost. Dveře od sklepa nebyly nastřeti (zamknout). Čeští cyklisté byli na 150 kilometrů přiletem prezidenta bylo ještě přímo (obléhnout) novinaři.

b) Všimněte si, k jakým změnám dochází v příčestí trpném u sloves, která mají minulý kme. Uveďte příklady sloves z cvičení.

Cvičení 20

Uveďte tvary nutné pro zařazení sloves 4. třídy ke vzoru a vzor určete:

slovesa	1. tvar	2. tvar
lbat		
pobízet		
vymýšlet		
odjet		
bydlet		
utráčet		
přicházet		
odcházet		
znít		

Cvičení 21

a) Převeďte věty do trpného rodu: Soustředili se úplně na svou práci. Auto jsme špatně zabrzdili. Vlaky se dnes zase opoždily. Zaplatili jsme zboží kreditní kartou. Porazili jsme soupeře v poslední minutě zápasu. Pozorovatelé zjistili, že se nic vážného nestalo. Promysleli plán do nejmenších podrobností. Zdraví članky zařadili do posledního čísla studentského časopisu. Přihlásili se k trvalému pobytu v Kroměříži. Po týdně v nemocnici ho propustili do domácího léčení. b) Správnost tvarů si ověřte ve Slovníku spisovné češtiny. Všimněte si, jak se u sloves vzoru prosí mění v příčestí trpném kmenová souhláska. Změny vypište. c) Zamyslete se, v jaké situaci byste užili větu spíše v činném rodě a v jaké situaci v trpném rodě.

cvičení 15 136

Tvaroslovní českého jazyka

práce s externími zdroji a materiály

propojení mluvnické a komunikační složky

anglicko-český slovníček některých pojmů

modelová úloha

vysvětlující komentář k řešení

teorie řešené úlohy cvičení test nápověda

Vývoj češtiny a současné rozvrstvení českého jazyka

Příklad 1

Následující text je fonetickým přepisem (viz kapitola 2.1) ukázky východočeského nářečí. Najděte a popište některé znaky tohoto nářečí odlišné od spisovného jazyka.

A dítě bilo Mikaláše, tak takí jemuou přišli k nám Mikaláši, to už sem bila takí vjádutá ze školí, a teď ten jeden čert mte vines na venek a von ne tam tak strašně libal na tom venku, teď bil tag dobře samazaná a von ne sas přines spaklí a teď šechí na mte kosakli. Jo. Ale ešče bilo šechí, že voni nejozdí, vor čto jo si sem tag namazaná. Tomvárd říkali „přechí“, temvárd se neřikalo čerť, to bil přec. A ten chlap ešče šije, co bil tím překem, ten se mte plad do cezi celý život.

(Zdroj: <http://nauc-rec-ujc.cas.cz/arc/010.php?art=5748>)

řešení

1. krok

Za nářeční jevy nebudeme pokládat to, co by fonetickým přepisem odpovídalo i ve spisovném jazyce: jednotné i (dít, bílo...), skupiny -oj- apod. (nejozdí), psaní hlásek s neznalou výslovností (uš) atd.

2. krok

Vypsané odchylky dále porovnáme se současnou nespisovnou obecnou češtinou. Zjistíme, že nejrozsáhlejším jevem nespisovné obecné češtiny v ukázce je protické v a skupina -oj-.

Ostatní jevy jsou tedy pak spíše znaky místního nářečí.

3. krok

Vypsané odchylky dále porovnáme se současnou nespisovnou obecnou češtinou. Zjistíme, že nejrozsáhlejším jevem nespisovné obecné češtiny v ukázce je protické v a skupina -oj-.

Ostatní jevy jsou tedy pak spíše znaky místního nářečí.

Příklad 2

Pokuste se odvodit, kterou vývojovou změnou byste mohli vysvětlit následující jevy: sen – sma, krabčica – krabčice, sud – souděk.

řešení

1. krok

Tvary sen – sma se líbí tím, že ve 2. p. j. č. chybí v kořeni samohláska e. To je nejčastější důsledkem zániku jery. Platí i pro slovo sen (ze ověřit v některé historické mluvnici).

2. krok

Tvar krabčica se užívá nářečně na východní Moravě. Je to důsledek toho, že v tamních nářečích neproběhla změna a-e e po měkkých souhláskách.

3. krok

Ve staré češtině se při tvoření zdvojnáslený sud – sudek prodloužila samohláska. Dlouhé ú se však dalším vývojem změnilo na ou.

řešené úlohy 1 29

Obecné poznatky o jazyce

řešení strukturované v jednotlivých krocích